

УДК 372.881.1

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.4/27.203945>**Наталія МУКАН,***orcid.org/0000-0003-4396-3408**доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»
(Львів, Україна) nataliya.v.tukan@lpnu.ua***Мирослав КРИШТАНОВИЧ,***orcid.org/0000-0003-1750-6385**доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри педагогіки та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»
(Львів, Україна) mf0077@ukr.net***Мар'яна ГАВРАН,***orcid.org/0000-0003-1345-9235**кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов
Національного університету «Львівська політехніка»
(Львів, Україна) Mario_G@ukr.net***Олена МУКАН,***orcid.org/0000-0003-0194-4292**кандидат економічних наук, доцент,
завідувач відділу докторантури та аспірантури
Національного університету «Львівська політехніка»
(Львів, Україна) olena.v.tukan@lpnu.ua*

АНГЛОМОВНА КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ АВТОТРАНСПОРТНОГО ПРОФІЛЮ: ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

У статті висвітлюється проблема формування англомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців автотранспортного профілю засобами дистанційного навчання. Автори презентують результати аналізу науково-педагогічної літератури, що висвітлює різні аспекти проблеми дослідження. Результати свідчать про актуальність проблеми формування англомовної комунікативної компетентності та її дослідження науковцями у процесі студіювання специфіки професійної підготовки фахівців у різних сферах (економіки, менеджменту, медицини, зовнішньоекономічної торгівлі та митниці, філології тощо). Автори обґрунтовують потребу у формуванні англомовної комунікативної компетентності відповідно до тенденцій міжнародного ринку праці, особливостей розвитку автомобілебудівної промисловості, а також вимог працедавців.

Представлено сучасну ситуацію у вивченні англійської мови та специфіку і труднощі, з якими стикаються студенти у процесі формування англомовної комунікативної компетентності.

Автори обґрунтовують потенціал дистанційного навчання за допомогою використання дистанційного курсу «Іноземна мова для майбутніх фахівців автотранспортного профілю» у процесі формування англомовної комунікативної компетентності.

Порівняння даних, отриманих під час проведення експерименту, свідчить про ефективність використання дистанційного курсу «Іноземна мова для майбутніх фахівців автотранспортного профілю» у процесі формування англомовної комунікативної компетентності. Отримані дані засвідчили збільшення (+8,86%) кількості студентів, що отримали оцінку «відмінно». Окрім того, студенти засвідчили позитивне ставлення до використання ресурсів дистанційного курсу.

У статті представлено висновки про доцільність та результативність використання дистанційного курсу «Іноземна мова для майбутніх фахівців автотранспортного профілю» у процесі формування англомовної комунікативної компетентності.

Ключові слова: компетентність, англомовна комунікативна компетентність, фахівець автотранспортного профілю, дистанційне навчання, дистанційний курс.

Nataliya MUKAN,
Doctor of Pedagogical Sciences, Professor;
Professor of the Department of Pedagogy and Innovative Education
Lviv Polytechnic National University
(Lviv, Ukraine) nataliya.v.mukan@lpnu.ua

Myroslav KRYSHYANOVYCH,
Doctor of Science in Public Administration, Professor;
Professor of the Department of Pedagogy and Innovative Education
Lviv Polytechnic National University
(Lviv, Ukraine) mf0077@ukr.net

Maryana HAVRAN,
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor;
Assistant Professor of the Department of Foreign Languages
Lviv Polytechnic National University
(Lviv, Ukraine) Mario_G@ukr.net

Olena MUKAN,
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor;
Chair of the Department of Doctoral and Postgraduate Studies
Lviv Polytechnic National University
(Lviv, Ukraine) olena.v.mukan@lpnu.ua

ENGLISH-SPEAKING COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FUTURE SPECIALISTS OF AUTOMOBILE TRANSPORT PROFILE: THE USE OF DISTANCE LEARNING TOOLKIT

In the article the problem of English-speaking communicative competence formation of future specialists of automobile transport profile has been studied. The authors present the results of the analysis of scientific and pedagogical literature on the problem under research. The results prove that the problem of English-speaking communicative competence formation is topical and is researched by scientists while studying the specificity of professional training of specialists in different spheres (economics, management, medicine, foreign trade and customs, philology etc.). The authors substantiate the necessity of English-speaking communicative competence formation considering the trends of international labour market, peculiarities of automobile-building industry development as well as employers' requirements.

The present situation in English learning as well as the specificity and difficulties faced by students in the process of forming English-language communicative competence are presented.

The authors substantiate the potential of distance learning while using the distance course "Foreign language for future specialists of the automobile transport profile" in the process of forming English-speaking communicative competence.

The comparison of data obtained in the experiment proved the effectiveness of the distance course "Foreign language for future specialists of the automobile transport profile" in the process of forming English-speaking communicative competence. The data showed the increase (+8.86%) of the students who have got the mark "Excellent". Besides the evidence suggests that students demonstrated positive attitude to use of distance course resources.

In the article the conclusions have been presented according to which the use of distance course "Foreign language for future specialists of the automobile transport profile" in the process of forming English-speaking communicative competence has the positive influence and is resultative.

Key words: competence, English-speaking communicative competence, specialist of automobile transport profile, distance learning, distance course.

Постановка проблеми. Упродовж останнього десятиліття спостерігаємо інтенсифікацію розвитку автотранспортної галузі, що зумовлює необхідність удосконалення професійної підготовки фахівців відповідно до вимог ринку праці. Усе частіше працедавці наголошують на необхідності підготовки всебічно розвинутих спеціалістів, що володіють знаннями, вміннями та навичками,

що формують інтегральну професійну компетентність. Такі фахівці здатні приймати виважені рішення щодо розв'язання професійних задач. Кваліфікаційні вимоги до сучасних фахівців автотранспортного профілю визначають першочергово комунікативну компетентність, що покладена в основу культури спілкування. Сучасні автотранспортні підприємства потребують, як правило,

фахівців широкого профілю, що володіють не тільки професійною компетентністю, але й здатністю послуговуватися державною та іноземними мовами у письмовій і усній формах, зокрема й за допомогою використання спеціалізованого програмного забезпечення, що продукується іноземними мовами. Як свідчить навколишня дійсність, широко використовується у галузі інформаційно-комунікаційних технологій саме англійська мова, що й зумовлює потребу у формуванні англомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців автотранспортного профілю.

Аналіз досліджень. Проблеми формування англомовної комунікативної компетентності висвітлюються у працях низки науковців: О. Бігич, С. Гапонова, Г. Гринюк, Г. Бакаєва, О. Борисенко, І. Зуєнок тощо. Специфіка формування англомовної компетентності в умовах професійної підготовки фахівців певної спеціальності відображена у напрацюваннях таких учених, як О. Петрашук, М. Задорожна (фахівців медичних спеціальностей); Е. Мірошніченко, І. Онісіна (майбутніх економістів); Л. Котлярова, С. Кіржнер, Г. Савченко (спеціалістів юридичної галузі), Ю. Друзь, Л. Максименко (майбутніх менеджерів), Р. Зайцева (військових спеціальностей), Г. Турчинова (майбутніх біологів), О. Калашнікова (майбутніх працівників бібліотечної справи), Т. Алексєєва, Н. Бориско, Л. Сажко (філологічних спеціальностей), С. Козак (фахівців морського флоту), М. Галицька, Я. Окопна (працівників сфери обслуговування), О. Метьолкіна (майбутніх фахівців зовнішньоекономічної та митної справи) тощо. Однак проблема формування англомовної комунікативної компетентності у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців автотранспортного профілю не досліджувалась.

Мета статті – виявлення ефективності застосування дистанційного курсу «Іноземна мов для майбутніх фахівців автотранспортного профілю» у процесі формування англомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців автотранспортного профілю.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах цифрового суспільства неможливо уявити процес обміну інформацією (фактами, ідеями, поглядами, емоціями тощо) без комунікації, яка може реалізуватися в усному, письмовому, візуальному та інших форматах. Її ефективність залежить як від змістового наповнення, так і компетентності фахівця щодо використання різноманітних засобів донесення інформації до реципієнта.

У цьому контексті доречним буде аналіз терміна «компетентність». С. Гончаренко тлумачить

компетентність як: «сукупність знань і вмінь, необхідних для ефективної професійної діяльності: вміння аналізувати, передбачати наслідки діяльності, використовувати інформацію» (Гончаренко, 2000: 149). Компетентність – це «ступінь кваліфікації працівника, яка дає змогу успішно вирішувати задачі, що стоять перед ним. Вона визначає здатність працівника якісно і безпомилково виконувати свої функції як у звичайних, так і в екстремальних умовах, успішно освоювати нове і швидко адаптуватися до умов, що змінюються» (Балабанова, Сардак, 2006: 29). Ми погоджуємось з В. Красильниковою, що компетентність – це здатність працівника кваліфіковано виконувати певні види робіт у рамках конкретної професії, досягаючи високих кількісних і якісних результатів праці на основі наявних у нього професійних знань, умінь і навичок (Красильникова, 2018).

Беручи до уваги такі трактування терміна «компетентність», розглядаємо англомовну комунікативну компетентність як здатність (готовність) до використання англомовної комунікації на основі теоретичного і практичного досвіду. У контексті підготовки фахівців автотранспортного профілю виокремлюємо фахівців-автомеханіків, використавши кваліфікаційні характеристики, що подані у довіднику (Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників. Вип. 69). До професійних завдань та обов'язків автомеханіків належать такі: забезпечувати контроль технічного стану автотранспортних засобів і випуск їх на лінію; виконувати огляд та визначати несправності під час повернення автотранспортних засобів з лінії після закінчення роботи; брати участь у наданні технічної допомоги автомобілям на лінії; здійснювати контроль за дотриманням водіями правил технічної експлуатації, проводити інструктаж водіїв перед виїздом їх на лінію; контролювати ефективність витрат водіями пально-мастильних матеріалів, шин; брати участь у розробці графіків проведення технічного обслуговування автотранспортних засобів і здійснювати контроль за якістю і своєчасністю виконання цих робіт; вивчати умови роботи автотранспортних засобів з метою виявлення причин їх передчасного зносу; аналізувати причини і тривалість простоїв, пов'язаних з технічним станом автотранспортних засобів, розробляти і впроваджувати заходи щодо збільшення термінів їх служби, скорочення простоїв через технічні несправності; забезпечувати дотримання водіями виробничої дисципліни, правил і норм охорони праці і безпечного ведення робіт (Довідник

кваліфікаційних характеристик професій працівників. Вип. 69).

Фахівець автотранспортного профілю мусить знати: постанови, розпорядження, накази, методичні, нормативні та інші керівні матеріали з організації ремонту автотранспортних засобів; призначення, конструктивні особливості та основні техніко-експлуатаційні характеристики автотранспортних засобів; правила експлуатації автотранспортних засобів; організацію і технологію технічного обслуговування і ремонту автотранспортних засобів; методи діагностики технічного стану автотранспортних засобів; основи організації ремонтного виробництва, праці і управління; основи екологічного законодавства; основи законодавства про працю (Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників. Вип. 69).

З огляду на постановку проблеми, наше дослідження спрямоване на виявлення специфіки формування англомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців автотранспортного профілю. Насамперед визначимо основні актуальні причини інтенсифікації застосування англійської мови в автотранспортній індустрії. До них відносимо використання технічної документації, в якій використовується англійська мова як мова міжнародного спілкування; комунікацію із заводами, що виготовляють автотранспортні засоби різних модифікацій, та їхніми представництвами, що ведеться переважно англійською мовою; застосування програмного забезпечення засобів діагностування та технічного обслуговування автомобілів англійською мовою; прогнозування перспективи закордонних стажувань працівників вітчизняних підприємств як міжкультурної, професійної, академічної мобільності, що вимагає володіння англійською мовою на рівні незалежного користувача; ведення номенклатури запасних частин англійською мовою; наявність інформаційних джерел (відео, аудіо, текстових документів) на дилерських сайтах, що подається англійською мовою тощо.

Професійна підготовка фахівців автотранспортного профілю здійснюється в Україні в умовах професійної освіти. Зокрема, фахівці-автомеханіки здобувають освіту у коледжах, що належать до закладів передфахової вищої освіти. За результатами опитування студентів

І року навчання (49 респондентів), які навчаються за програмою освітнього рівня молодший спеціаліст за спеціальністю «Обслуговування та ремонт автомобілів та двигунів» у Львівському автомобільно-дорожньому коледжі Національного університету «Львівська політехніка», отримано дані, що дають змогу з'ясувати специфіку організації навчання англійської мови, а також труднощів, з якими стикаються майбутні фахівці автотранспортного профілю:

- відсутність практичного застосування мовних умінь і навичок;
- низький рівень мотивації;
- проблеми зі сприйняттям на слух;
- труднощі у запам'ятовуванні нових слів і термінів;
- низький рівень шкільної підготовки (48% опитаних вважають цей рівень недостатнім, 39% – достатнім).

Згідно з робочою програмою навчальної дисципліни «Іноземна мова», її метою є формування у майбутніх фахівців знань з матеріалу в межах тематики: знання граматики, лексики, фонетики виучуваної іноземної мови та володіння граматичними, лексичними та фонетичними вміннями і навичками у різних видах мовленнєвої діяльності на рівні B2 (незалежний користувач, вище середнього) відповідно до Європейських рекомендацій з мовної освіти.

Основні складники практичного опанування англомовної комунікативної компетентності становлять рецептивні та продуктивні вміння і навички (рис. 1).

Для визначення об'єктивного стану сформованості англомовної комунікативної компетентності у студентів вищезгаданої спеціальності нами проведено аналіз їхньої успішності за допомогою засобів тестування, результати якого подано у таблиці 1.

Рис. 1. Складники практичного опанування англомовної комунікативної компетентності

Очевидним є те, що кількість незадовільних оцінок перевищує кількість задовільних. Середній бал вивчення іноземної мови є незадовільним. З метою підвищення якості знань з навчальної дисципліни «Іноземна мова для майбутніх фахівців автомобільного транспорту» та забезпечення оптимальних рецептивних і продуктивних умінь і навичок пропонуємо використання інформаційних технологій.

Відповідно до визначення ЮНЕСКО інформаційні технології – це комплекс взаємозалежних, наукових, технологічних, інженерних дисциплін, що вивчають методи ефективної організації праці людей, зайнятих опрацюванням і збереженням інформації; обчислювальна техніка і методи організації і взаємодії з людьми і виробничим устаткуванням, практичні додатки, а також пов'язані з усім цим соціальні, економічні і культурні проблеми (Інформаційні технології – значення терміна).

Одним з ефективних засобів у сучасному освітньому просторі є дистанційні курси, у нашому випадку – курс «Іноземна мова для майбутніх фахівців автотранспортного профілю». Дистанційне навчання – це добре організована й контрольована самоосвіта з використанням комп'ютерної техніки й комунікаційних мереж (Дистанційне навчання як сучасна освітня тех-

нологія, 2017: 50). Тому одним із методів підвищення англомовної комунікативної компетентності є використання інструментів платформи Moodle (рис. 2). Ця платформа використовується як модульне об'єктно-орієнтоване динамічне навчальне середовище, яке називають також віртуальним навчальним середовищем або просто платформою для навчання, що дає викладачам, студентам та адміністраторам широкий набір інструментів для комп'ютеризованого навчання, в тому числі дистанційного.

Для навчання на цій платформі зазвичай використовується мережа Інтернет. Платформа надає засоби для оцінювання (зокрема, автоматичного оцінювання), комунікації, заочування матеріалів, повернення робіт студентів, оцінювання колег, управління групами студентів, збирання та організації оцінок студентів, опитування тощо.

Викладач завантажує на платформу навчально-методичне забезпечення навчальної дисципліни, яке буде на сторінці студента (рис. 3): підручники, навчальні посібники, теми курсових і дипломних робіт, проекти, монографії, наукові публікації, тези конференцій і семінарів, конспекти лекцій, онлайн-курси і матеріали вебсемінарів, методичні вказівки, програмне забезпечення тощо.

Навчальна платформа – це мережевий сервіс для щоденного користування, що містить усі

Таблиця 1

Показники успішності студентів з навчальної дисципліни «Іноземна мова» за 2 семестр 2017–2018 навчального року

Загальна кількість студентів	Одержані оцінки за тестовий контроль				Середній бал
	5	4	3	2	
49	3	12	28	6	3,24
Відсоткове значення	6,13%	24,5%	57,15%	12,3%	

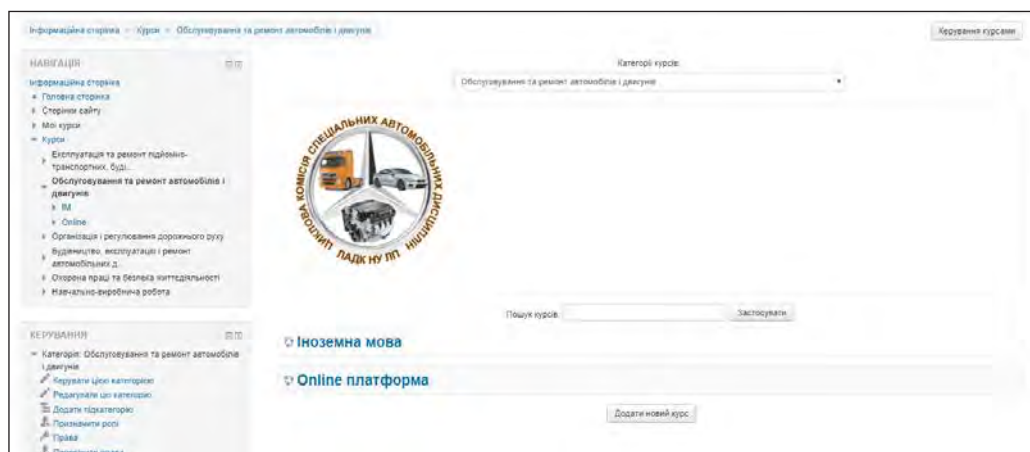

Рис. 2. Розміщення навчальної дисципліни на навчальній платформі

необхідні елементи теоретичних і практичних знань, контролю і самооцінки навчальної діяльності, форми організації, адаптації, мотивації і творчої спрямованості.

Під час дистанційного навчання велике значення має самодіагностика, що може здійснюватися здобувачами освіти. Тому пропонується проходження тестів з використанням комп'ютера під час виконання практичних робіт і самостійної роботи, де є чітко встановлений час і кількість запитань, які не повторюються. Після проходження тесту студент бачить кількість правильних відповідей, а також відповіді, де він схибив. Це стимулює до опрацювання матеріалу, а також виключає контактну-особистісні відносини викладача і здобувача освіти.

Запропонований засіб навчання відповідає принципам навчання, виокремленим ще Я.-А. Коменським (Кравець, 1996): принципу наочності: полегшення свідомого, осмисленого засвоєння знань студентами, а також і розвиток у них різних здібностей, а в зв'язку з цим – органів чуття; принципу свідомості й активності

навчання: успішне навчання залежить від розуміння сутності предметів і явищ. Свідомість у навчанні нерозривно пов'язана з активністю студента; принципом послідовності і систематичності: встановлення точного порядку в часі; відповідність навчання рівню знань учнів; вивчення всього послідовно від початку і до завершення; принципу вправ і міцності засвоєння знань: показником повноцінності знань і навичок є не лише ступінь їх усвідомлення, але й те, наскільки глибоко, ґрунтовно і міцно засвоїли студенти ці знання і навички; принципу науковості: полягає в доборі матеріалу, який відповідав би структурі певної галузі знань і навчального предмета.

З метою з'ясування доцільності та ефективності впровадження в освітній процес дистанційного курсу «Іноземна мова для майбутніх фахівців автотранспортного профілю» нами проведено експеримент.

Оскільки участь в експерименті була добровільною, то всі здобувачі освіти, які виявили бажання брати участь в експерименті, були поділені на дві групи: контрольну (КГ) та експериментальну

Таблиця 2

Показники успішності студентів з навчальної дисципліни «Іноземна мова для майбутніх фахівців автотранспортного профілю» за 1 семестр 2018–2019 навчального року для контрольної групи

Загальна кількість студентів	Одержані оцінки за семестр				Середній бал
	5	4	3	2	
36	4	14	16	2	3,6
Відсоткове значення	11,1%	38,9%	44,4%	5,6%	

Таблиця 3

Показники успішності студентів з навчальної дисципліни «Іноземна мова для майбутніх фахівців автотранспортного профілю» за 1 семестр 2018–2019 навчального року для експериментальної групи

Загальна кількість студентів	Одержані оцінки за семестр				Середній бал
	5	4	3	2	
40	12	19	8	1	4,0
Відсоткове значення	30%	47,5%	20%	2,5%	

Рис. 3. Розроблення дистанційного курсу

Результати опитування студентів щодо використання засобів дистанційного навчання у процесі формування англомовної комунікативної компетентності

Загальна кількість опитаних	Кількість позитивних відповідей	Кількість негативних відповідей	Кількість несформованих відповідей
76	59	11	6

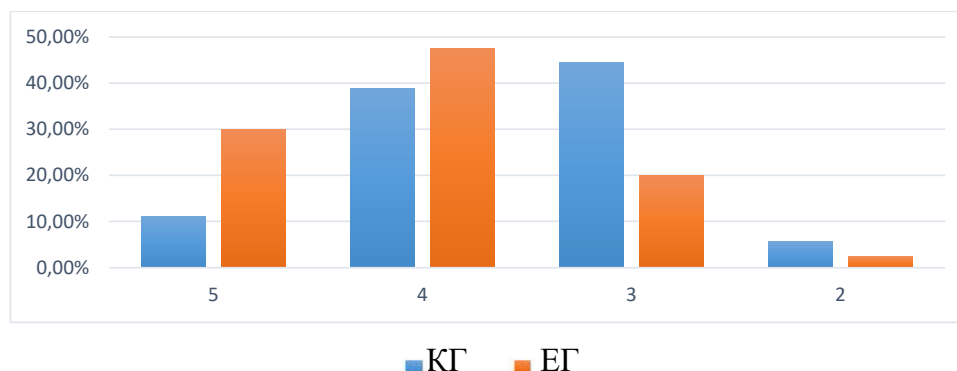

Рис. 4. Показники успішності студентів автотранспортного профілю за результатами вивчення дисципліни «Іноземна мова для майбутніх фахівців автотранспортного профілю»

(ЕГ). Відповідно, контрольна група навчалася за традиційними методами, а експериментальна – за допомогою використання потенціалу дистанційної навчальної платформи. Отримані дані результатів успішності за 1 семестр 2018–2019 навчального року подані у таблицях 2 і 3.

Зобразимо результати оцінювання графічно у вигляді діаграми (рис. 4).

Показники свідчать, що кількість здобувачів освіти, що одержали оцінку «відмінно», зросла на 8,86%, а середній бал збільшився на 0,4%. Слід вважати, що ефективність використання дистанційного навчання майбутніх фахівців автотранспортного профілю підвищилася.

Для з'ясування ставлення здобувачів освіти до використання засобів дистанційного навчання у процесі формування англомовної комунікатив-

ної компетентності нами проведено опитування, результати якого подано у таблиці 4.

Очевидним є те, що студенти, які зорієнтовані на отримання професії, виявили позитивну думку щодо готовності використання дистанційного курсу під час вивчення іноземної мови.

Висновки. Підсумовуючи зазначене вище, можемо констатувати, що формування англомовної комунікативної компетентності є актуальним для підготовки фахівців автотранспортного профілю, здатних працювати в умовах міжнародного ринку праці. Підвищення якості формування англомовної комунікативної компетентності можливе в умовах дистанційного навчання під час освоєння навчальної дисципліни «Іноземна мова для майбутніх фахівців автотранспортного профілю».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балабанова Л. В., Сардак О. В. Управління персоналом : навчальний посібник. Донецьк : ДонДУЕТ, 2006, 471 с.
2. Гончаренко С. У. Професійна освіта: словник : навчальний посібник / ред. Н. Г. Ничкало, Київ : Вища школа, 2000, 149 с.
3. Дистанційне навчання як сучасна освітня технологія : матеріали міжвузівського вебінару (м. Вінниця, 31 березня 2017 р.) / відп. ред. Л. Б. Ліщинська. Вінниця : ВТЕІ КНТЕУ, 2017, 102 с.
4. Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників. Вип. 69: сайт. URL: <https://jobs.ua/dkhphttps://jobs.ua/dkhp>.
5. Інформаційні технології – значення терміна. Погляд з точки зору наукових і державних стандартів: сайт. URL: <http://www.setlab.net/?view=what-is-IT>.
6. Кравець В. П. Історія класичної зарубіжної педагогіки та шкільництва : навчальний посібник для студентів педагогічних навчальних закладів. Тернопіль, 1996. С. 122–178.
7. Красильникова В. Г. Професійна педагогіка. Тема 1. Професійна педагогіка – наука і навчальний предмет: сайт. URL: http://lubbook.org/book_303_glava_3_Tema_1.

REFERENCES

1. Balabanova, L. V., Sardak, O. V. Upravlinnia personalom: navchalnyi posibnyk [Personnel management: handbook]. Donetsk : DonDUET, 2006, 471 p. [in Ukrainian].
2. Honcharenko, S. U. Profesiina osvita: slovnyk: navchalnyi posibnyk [Professional education: dictionary: handbook] / red. N. H. Nychkalo, Kyiv : Vyscha shkola, 2000, 149 p. [in Ukrainian].
3. Dystantsiine navchannia yak suchasna osvitnia tekhnolohiia: materialy mizhvuzivskoho vebinaru [Distance learning as a modern educational technology: proceedings of the International webinar] (m. Vinnytsia, 31 bereznia 2017 r.) / vidp. red. L. B. Lischynska. Vinnytsia : VTEI KNTEU, 2017, 102 p. [in Ukrainian].
4. Dovidnyk kvalifikatsiinykh kharakterystyk profesii pratsivnykiv. Vyp. 69 [Reference book of specialists professions' qualification characteristics. Issue 69]. Retrieved from: <https://jobs.ua/dkhp><https://jobs.ua/dkhp> [in Ukrainian].
5. Informatsiini tekhnolohii – znachennia terminu. Pohliad z tochky zoru naukovykh i derzhavnykh standartiv [Information technologies – the term's meaning. From the perspective of scientific and state standards]. Retrieved from: <http://www.setlab.net/?view=what-is-IT> [in Ukrainian].
6. Kravets, V. P. Istoriia klasychnoi zarubizhnoi pedahohiky ta shkilnytstva : navchalnyi posibnyk dlia studentiv pedahohichnykh navchalnykh zakladiv [The history of classical foreign pedagogy and schooling: the handbook for students of pedagogical educational establishments]. Ternopil, 1996. pp. 122–178 [in Ukrainian].
7. Krasyl'nykova, V. H. Profesiina pedahohika. Tema 1. Profesiina pedahohika – nauka i navchalnyi predmet [Professional pedagogy. Topic 1. Professional pedagogy – a science and a subject]. Retrieved from: http://lubbook.org/book_303_glava_3_Tema_1 [in Ukrainian].